

Bieńkowski, Tadeusz

"Bursztyn w przyrodzie, kulturze i sztuce", Cz. 1: "Bursztyn bałtycki i inne żywice kopalne. Piśmiennictwo polskie oraz prace autorów polskich w literaturze światowej. Bibliografia komentowana 1534-1993", Teresa Pietrzak, Teresa Różycka, Warszawa 1993 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/1, 154-156

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Pietrzak, Teresa Różycka: *Bursztyn w przyrodzie, kulturze i sztuce. Cz. 1: Bursztyn bałtycki i inne żywice kopalne. Piśmiennictwo polskie oraz prace autorów polskich w literaturze światowej. Bibliografia komentowana 1534–1993*. Red. Barbara Kosmowska-Ceranowicz. Warszawa 1993 Muzeum Ziemi PAN, 164 s.

Bibliografia ta została bardzo starannie wyposażona. Wyróżnia się piękną wielobarwną okładką, ma *Wstęp* pióra Krzysztofa Jakubowskiego oraz obszernie opracowanie wprowadzające w problematykę zawartości bibliografii *Niektóre kierunki badań bursztynu w Polsce na tle znanych bibliografii bursztynu* napisane przez Barbarę Kosmowską-Ceranowicz. Oba teksty podane są również w wersji angielskiej.

Właściwą *Bibliografię* poprzedza wyjaśnienie zasad jej opracowania i wykaz wykorzystanych czasopism. Łącznie teksty przygotowujące niejako czytelnika do korzystania z bibliografii obejmują 53 strony. Dodajmy, że *Bibliografia* ma indeks nazwisk autorów oraz indeksy dodatkowe: indeks działowy oraz 36 szczegółowych indeksów problemowych. Bardzo one ułatwiają znalezienie poszukiwanej informacji.

Bogate wyposażenie *Bibliografii* świadczy, że zespół przygotowujący publikację docenia jej znaczenie w kontekście żywego ciągle zainteresowania w Polsce i za granicą problematyką bursztynu.

Spójrzmy na samo zestawienie bibliograficzne. Ma ono układ chronologiczny. Zaletą takiego układu (przydatnego szczególnie dla historyków) jest ukazanie, ile i jakie publikacje ukazały się w danym roku, pozwala on śledzić narastanie zainteresowania problematyką i opadanie tego zainteresowania.

Bibliografia zawiera 683 pozycje. Kryterium doboru materiału w zakresie rzeczowym była oczywiście problematyka bursztynu w piśmiennictwie przyrodniczym oraz dotyczącym sztuki i kultury. *Bibliografia* rejestruje pozycje drukowane na obszarze Polski w granicach dawnych i obecnych. Uwzględni także prace autorów polskich wydane za granicą (s. 39).

Ważne jest również następujące stwierdzenie: „Opracowując bibliografię starano się osiągnąć wyczerpującą dokumentację piśmiennictwa polskiego dotyczącego tematyki bursztynu. Szczególnie w odniesieniu do piśmiennictwa najstarszego dążenie do kompletności było uzasadnione i ważne. Starano się zwrócić uwagę na początki zainteresowania zagadnieniami związanymi z bursztynem i dlatego nawet drobne fragmenty i wzmianki były cenne i godne bibliograficznego ujęcia. Natomiast piśmiennictwo współczesne jest tak bogate, że konieczność selekcji była niezbędna” (s. 39–40).

Niewielka w poszczególnych latach liczba publikacji dotyczących bursztynu zaczyna wyraźnie wzrastać dopiero od roku 1950. Szczególnie mało pozycji notuje *Bibliografia* w wieku XVI (trzy) i XVII (dwie). Budzi to wątpliwość.

Jeśli się weźmie pod uwagę założenia doboru materiału, przyjęte przez Autorki *Bibliografii*, to w wieku XVI i XVII pozycji dotyczących bursztynu powinno być więcej.

I tak wymienić można astronomiczną rozprawę Joachima Retyka *Narratio prima* wydaną w Gdańsku w 1540 r. Rozprawa ta zawiera m.in. pochwałę Warmii i jej walorów i bogactw naturalnych, w tym także bursztynu. Retyk wiązał genezę bursztynu z morzem Bałtyckim i twierdził nawet, że obszary Warmii i Pomorza gdań-

skiego wyłoniły się kiedyś z tego morza. Poglądu tego jednak Retyk szerzej nie uzasadnił.

Upomnieć się również trzeba o Marcina Kromera, w którego dziele *Polonia* (wyd. 1575, 1577) znajduje się spory fragment dotyczący własności leczniczych, form występowania i genezy bursztynu bałtyckiego.

Pozycja, która w świetle wspomnianych założeń doboru materiału również w pełni kwalifikuje się do wykazu bibliograficznego jest broszura Daniela Hermanna *De rana et lacerta succino Prussico insitis discursus philosophicus ex quo occasio sumi potest de causis salisfodinarum Cracoviensium ratiocinandi* (druk. Kraków 1583).

Przy pewnej tolerancji do grupy pozycji szesnastowiecznych można było włączyć książkę, której autorem był wrocławianin Andrzej Aurifaber, pt. *Succini historia* (1551). Książka zawiera obszerną relację dziejów komentowania różnych właściwości i genezy bursztynu. Autor książki rodem z Wrocławia mógłby znaleźć się wśród rodzimych autorów na tej samej zasadzie na jakiej Autorki *Bibliografii* wymieniły rękopis medyczny Ślązaka Tomasza biskupa tytularnego Sarepty.

W wieku XVII *Bibliografia* notuje tylko dwie pozycje dotyczące bursztynu.

Dopisujemy tu bez wahania dwie książki Jana Jonstona, urodzonego w Szamotułach w Wielkopolsce. W dziełku *Thaumatographia naturalis* (1632, 1661) na s. 136–137 jest rozdział dotyczący właściwości i pochodzenia bursztynu. Jonston opisywał tu m.in. kawałek bursztynu znaleziony w okolicach Leszna Wielkopolskiego. Inna książka Jonstona, słownik mineralogiczny *Notitia regni mineralis* (1661) na s. 28–29 omawiała formy i miejsca występowania bursztynu.

W leszczyńskim środowisku naukowym, w którym działał Jan Jonston, powstała również medyczna broszura Pawła Lubieckiego *Książka bardzo potrzebna każdemu człowiekowi do uchronienia się morowego powietrza* (1653). Włączamy ją do pominiętych przez *Bibliografię* pozycji dotyczących bursztynu, gdyż szeroko omawia (k. B₃ r) własności lecznicze „balsamu polskiego”, czyli olejku bursztynowego sprzedawanego ówczesnie w aptekach jako lek gotowy. Olejek ten miał „mocą swą wszystkie lekarstwa przewyższać” i skuteczny był zarówno przeciw epidemii morowego powietrza, jak i w wielu innych chorobach. Obszerna (300 stron) monografia bursztynu *Succini Prussici physica et civilis historia* (1677) napisana przez Filipa Jakuba Hartmanna profesora w Królewcu zawiera bardzo wiele informacji o występowaniu bursztynu na ziemiach polskich, sposobach jego pozyskiwania i wykorzystania w medycynie i sztuce. Z tego choćby tytułu mogłaby być wspomniana w *Bibliografii*, jeśli nawet nie wśród pozycji autentycznie polskich, to choćby we wprowadzeniu.

Podczas lektury pozycji z XIX wieku nasuwa się drobna uwaga, że skoro Autorki wspomniały artykuł popularnonaukowy zamieszczony w czasopiśmie Jadwigi Łuszczewskiej (Deotymy), to mogły również wymienić te same autorki daleko ważniejszy, popularyzujący wiedzę o świecie minerałów poemat pt. *Kamienie* (wyd. Deotyma: *Wybór poezji, księga pierwsza*. Warszawa 1898), w którym wiele strof zostało poświęconych bursztynowi.

Kilka powyższych uzupełnień dotyczących dawnego piśmiennictwa nie pomniejsza zasług Zespołu autorskiego *Bibliografii*, który zgromadził i opatrzył komentarzem setki pozycji i przedstawił publikację o wielu trwałych walorach metodycznych

i informacyjnych. Interdyscyplinarny charakter problematyki bursztynu sprawia, że *Bibliografia* jest cenną pomocą dla historyków różnych specjalności, w tym także historyków nauki.

Tadeusz Bieńkowski
(Warszawa)

Józef Hurwic: *Maria Skłodowska-Curie i promieniotwórczość*. Warszawa 1993 Wydawnictwo Edukacyjne Zofii Dobkowskiej, 99 s.

W obfitej już literaturze polskiej – liczącej kilkaset broszur, artykułów, obszerniejszych wzmianek – poświęconych Marii Skłodowskiej-Curie najnowsza książeczka Józefa Hurwica zajmuje z pewnością poczesne miejsce. Józef Hurwic, nigdy profesor Politechniki Warszawskiej, później zaś, po tzw. „wydarzeniach marcowych”, przez długie lata był profesorem Uniwersytetu w Marsylii, obecnie już na emeryturze, ale nadal jest w pełni sił twórczych. Rozstanie z Polską – jak mi się wydaje – Profesor Hurwic przeżył bardzo, ale nie zerwał z nią kontaktów, bardzo często przyjeżdżał do Polski, wygłaszał odczyty, publikował swe artykuły w polskich czasopismach, ostatnimi laty nawet ogłosił w Polsce dwie książki, jedną o Kazimierzu Fajansie¹, drugą o twórcach nauki o promieniotwórczości², a także wydał w postaci reprintu rozprawę doktorską Marii Skłodowskiej-Curie, opatrując ją przedmową, komentarzami i posłowiem³. Bliskie kontakty łączyły Profesora Hurwica z Polskim Towarzystwem Chemicznym (jest jego członkiem honorowym) oraz z Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN i organem tego Instytutu „Kwartalnikiem Historii Nauki i Techniki”. Profesor Józef Hurwic był członkiem Komitetu redakcyjnego „Kwartalnika” niemal od chwili powstania tego czasopisma, tj. od 1956 do 1969 r., szmat czasu, około trzynastu lat. Na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” w okresie 1956–1993 prof. Józef Hurwic opublikował kilkanaście prac, w tym dziesięć artykułów i komunikatów (pozostałe prace to recenzje i sprawozdania).

Profesor Józef Hurwic w swym bogatym dorobku naukowym i popularnonaukowym posiada ponad dwadzieścia opracowań o Marii Skłodowskiej-Curie, przede wszystkim opublikował je w 1967 r. z okazji setnej rocznicy urodzin uczonej. Z tej też okazji wydał popularnie napisaną broszurę⁴ o Marii Skłodowskiej-Curie, która, mimo dużego nakładu, szybko została wyczerpana.

Prezentowana książeczka jest w dużym stopniu oparta na wydaniu broszury z 1967 r., ale nie jest to jednak wydanie drugie, gdyż obecne opracowanie zostało znacznie wzbogacone, między innymi o szereg aneksów, w tym też o spis publikacji M. Skłodowskiej-Curie. Wprowadzone uzupełnienia uzasadniają również zmianę tytułu publikacji poprzez dodanie do tegoż tytułu słowa „promieniotwórczość”.